

שליחות בתקיעת שופר ומצוות

ש"ץ שאינו רוצה להוציא כולם

כתב הרמ"א (או"ח תקפא, א) וידקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים. ושיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי (כל בו). מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל; אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו, **ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא להוציא, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו.**

מקורו הוא בספר המנהגים (טירנא, ראש השנה) וז"ל ש"ץ שאינו מוציא אחד מן הקהל אפילו האחרים לא יצאו (מהרי"ש), סתם ולא פירש הטעם. אמנם מצאתי בספר לקט יושר (או"ח עמוד כ ענין ד) וז"ל אמר הגאון זצ"ל ש"ץ שהיה בדעתו שלא להוציא אחד מן הקהל בתפלתו אז כל הקהל אינו יוצא, הואיל **ובטל שליחותו במקצת בטלה כולה.**

שומע כעונה או שליחות

יש שני חידושים בדברי הלקט יושר, א' שגדר שומע כעונה הוא מדין שליחות, וזה חידוש נפלא, שבפשטות לא שייך שליחות, הגע בעצמך האם נאמר שיכול לישאר בבית והש"ץ יוציא אותו. ועוד הרי במצוה שבגופו לא מועיל שליחות. עוד חידוש יש כאן דאמרינן "שליחות שבטל מקצתו בטל כולו".

אמנם כדבריו (ששומע כעונה מדין שליחות) נקט גם הפרמ"ג (פתיחה כוללת חלק ג, כח) וז"ל הנה קיי"ל (קידושין מא, א) שלוחו של אדם כמותו לכל הדברים חוץ לדבר עבירה, ויליף במה הצד מקדשים וגירושין. ואף במעשה ודיבור שלוחו כמותו, שהרי "עם שבשדות" דאניסי, ש"ץ מוציא אותם (ר"ה לה, א וברש"י ד"ה פוטר), אף בלא שמיעה, מטעם שליחות.

עוד ציין לדברי הב"ח (או"ח סימן תל"ד) לגבי ביטול השליח, שמבואר בדבריו שהוא מטעם שליחות, וז"ל ותו נראה דבעל העיטור (הסובר שמועיל ביטול של השליח) אזיל לטעמיה דהמבטל צריך לברך על ביטול חמץ אף ע"פ שלא בדק, וע"כ שס"ל לפרש "מבטלו בלב ודיו" לאו דוקא, דפשוט הוא שצריך שיוציא בשפתיו, אלא שבאו לומר שאין צריך להשמיע לאזניו, דאל"כ תיקשי לך דלא מצינו ברכה על מחשבה שבלב וממילא יכול לבטל ג"כ על ידי שליח, **דכמה מצות יש התלויות בדיבור כגון תפילה וברכות דיכול לעשות על ידי שליח,** וממילא צריך שיבטל השליח בשביל בעל הבית בפניו כדי שישמע מן השליח, **אי נמי היכא דאניס לא גרע מעם שבשדות שמוציאן הש"ץ אע"פ שאינם שומעים מן הש"ץ (ר"ה לה, א).** אבל לפי דעת רוב גאונים דאין צריך להוציא כלל הביטול בשפתיו, אלא במחשב בלבד לחוד סגי, א"כ היאך אפשר לומר שלוחו של אדם כמותו בדבר התלוי במחשבת הלב.

ש"ץ שטעה

ויש להביא סמך לדבריהם מתר"י לברכות (לד, ב), דאיתא במשנה שם שהמתפלל וטעה סימן רע לו, ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו, מפני ששלוחו של אדם כמותו. וכתב רבינו יונה וילפינן ליה מדכתיב "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל", דבודאי לא היו שוחטין כל ישראל, אלא ששלוחו של אדם כמותו. משמע שאין כאן "מליצה" בעלמא אלא שבאמת יש כאן "שליחות".

וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א (ח"א סי' פא) וז"ל והוא הדין והוא הטעם לשליח צבור שאין שליחות ליחיד עד שיהיה עשרה מקובצין במקום אחד. ואותה דעם שבשדות דכותה היא בשיש עשרה בבית הכנסת דוקא, הא פחות מעשרה אין לו שליחות ואינו מוציאן. מבואר שהיכא דיש עשרה בביהכ"נ יש כאן משום שליחות, ומה"ט יצאו ידי"ח "עם שבשדות".

בר חיובא

ממשיך הפרמ"ג לפי דרכו שכל היכא דשליח לאו בר חיובא הוא, לא שייך ביה תורת שליחות, כמו אשה במצות

עשה שהזמן גרמא, ובן כרך בי"ד (תוספות יבמות יד, א ד"ה כי אמרינן) וכדומה. מבואר בדבריו שהסיבה שצריך "בר חיובא" כדי להוציא חבירו, אינו אלא משום דאז אינו "בר שליחות", ולא כמו שרגילים לפרש שאם ה"מוציא" אינו בר חיובא אז חסר ב"מעשה המצוה".

וכל המצות אף על פי שיצא מוציא הוא דהוה כמחויב בדבר מטעם ערבות, ומכל מקום עיקר שאחד מוציא חבירו מטעם שליחות הוא וכאמור.

קטן

אלא שהק' הפרמ"ג א"כ קשיא קטן דלאו בר שליחות הוא אמאי באכל האב שיעורא דרבנן מוציא בן לאביו, כמש"כ המחבר (קפו, ב), וגם ערבות לא שייך בקטן כ"ש דעיקר מטעם שליחות. ות' דשומע כעונה. וכתב דמשמע קצת שמן התורה שומע כעונה, עיין תוס' ברכות (כ, ב ד"ה כדאשכחן), גבי בעל קרי מהרהר בלבנו, מסיני וכו'. וצ"ע שאם "שומע כעונה" בלי שליחות, למה צריך ל"שליחות", ולמה צריך "בר חיובא" כדי להוציא.

ולפי"ז כתב הפרמ"ג יצא לנו הדין בקטן פחות י"ג שנה וב' שערות בר"ה ויוה"כ היכא דליכא אחר לירד לפני התיבה כי אם הוא, שאין זולתו יודע, למ"ד תפלה דרבנן י"ל דמוציא אחרים, דרבנן מפיק דרבנן, מכל מקום עם שבשדות דאנוסי דש"ץ מוציאם בר"ה ויוה"כ, למ"ד כן, מקטן לא די דאין שליחות לקטן.

מסדר קידושין שטעה ואמר "שהכל" במקום "בפה" ג

מסופר על הגאון האדר"ת, שסידר פעם קידושין וטעה ובירך על היין שהכל נהיה בדברו, וחזר ובירך מיד שוב בורא פרי הגפן, וברכת האירוסין. לאחר מכן שאלוהו למה חזר ובירך בורא פרי הגפן, הרי "על הכל אם אמר שהכל יצא", וכיון שלא נזכר תוך כדי דיבור לא היה צריך לחזור ולברך הגפן. והשיב, שהרי מעיקר הדין על החתן לברך ברכת האירוסין, אלא שהרב מסדר הקידושין הוא שלוחו לברך במקומו, והחתן יוצא י"ח מדין שומע כעונה, וממילא יכול החתן לומר לרב מסדר הקידושין, "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי", וכיון שכל הברכה היא בשביל החתן, לכן אפשר שפיר לחזור ולברך ברכת הגפן.

וכבר העירו דתינח אי נימא כהפמ"ג שדין שומע כעונה הוא מדין שליחות, אבל אי נימא דשומע כעונה אינו מדין שליחות, אלא הוא דין מיוחד של התחברות המשמיע והשומע כאחד, וכמו שהגדיר זאת הגאון החזון איש, לא שייך לומר לתקוני שדרתיך וכו', דהא אין זה שליחות. ולפי מה שהבאנו לעיל שגם הפרמ"ג מודה שיש "שומע כעונה" בלי שליחות, אז גם לדבריו לא היה לו לחזור ולברך.

עם שבשדות

הפרמ"ג הוכיח כדבריו מהגמ' סוף ר"ה (לה, א) על הא דאיתא במשנה (שם לג, ב) שת"ק סובר כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ורבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן, ואיתא בגמ' אמר רב אחא בר עזירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות, ולא מיבעיא הני דקיימי הכא, אדרבא הני אניסי הני לא אניסי, דתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. אלא כי אתא רבין אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות, מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא.

אבל יעו"ש בפסקי הרי"ד דדווקא בתפילה פוטר שליח ציבור את עם שבשדות, אבל לא בשאר מצות כגון תקיעת שופר ומקרא מגילה והלל, וטעם דתפלה משום דתפילות כנגד תמידין ומוספין תיקנום, וכי היכי דקרבתות מיחיבי להביא כל ישראל למיעבדינהו, ועבדי כהנים ומשמרות ופטרי כל ישראל הם, הכי נמי בתפילת המוספין כיון דאניסי, מתפלל שליח ציבור תפילה יתירה כדי להוציאן ידי חובתן. מבואר בדבריו שאין זה כלל לגבי להוציא חברו ידי"ח, אלא דין מסויים בתפילת המוספין שהוא כנגד קרבתות, שהכהן הוא זה ש"עובד" בשבילו, בלי שהוא ישתתף.

מצוה שבגופו

וע"ע במהר"ץ חיות (נדרים עב, ב) שמביא דברי קצוה"ח (סי' קפ"ב) שב"מצות שבגופו" אין מועיל שליחות, שלא מצינו שיאמר אחד לחבירו שב בסוכה עבורי הנח תפילין עבורי. ומציין גם לדברי תוס' רי"ד הידועים

לענין "מצוות שבגופו".

עוד הביא מש"כ הרמב"ם בשו"ת "פאר הדור" (סי' נ"ב) מובא בלח"מ (פ"א מהל' שופר) ובשו"ת ר"מ אלשקר (סי' ח' ט' י') להוכיח דע"כ מצות "יום תרועה יהיה לכם" היינו שמיעה, דאי ס"ד דהתקיעה היא המצוה, א"כ לא היה אחד יכול להוציא חברו במצות שופר, וכל יחיד ויחיד יהיה חייב לתקוע דבמצות שבגוף אין נופל ענין שליחות.

אבל הק' מהרצ"ח מהא דש"ץ מוציא עם שבשדות אע"פ שלא שמעו, איך יכול לעשות שליח על השמיעה הרי הוי מידי דממילא. ות"י דעם שבשדות דאניסו ואין אפשרות להם שיבאו לבית הכנסת הקילו חז"ל. ולדבריו ג"כ א"א לבנות מכאן יסוד שזה שיוצא ע"י אחר הוא מטעם שליחות.

כדברי מהרצ"ח שיש כאן בעיא של "מצוה שבגופו", ראיתי בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן קסח) שכ"כ החת"ס. ועיי"ש שמביא בשם החסל"א תנינא (או"ח סימן י"ח) שלהוציא אחרים הוא מטעם שליחות, וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ וסי' לט), אלא שבספר ים התלמוד, בסופו, נמצאת תשובה מהגאון חת"ס שכותב בפשיטות דשומע כעונה לא הוי מטעם שליחות, דבמצוה שבגוף לא שייך שליחות.

מילי לא מימסר לשליח

בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ) דן באריכות על כל הנושא האם יש כאן משום שליחות, ותמה שהרי כתב הר"ן (פסחים ג, ב מדפי הרי"ף) והרמב"ן (ב"ב קכו, ב) וביאר באורך המהרי"ט (סימן קכ"ז) דאי אפשר לצוות לשליח להפקיר או להקדיש דבר מה משום דמילי לא מימסרן לשליח (גיטין כט, א), וא"כ איך יוכל השליח ציבור להיות שלוחינו, הא מילי לא מימסרן לשליח.

דברי "הדרן" של הערול"ג

[הערוך לנר מקשר תחילת המסכתא וסופו ובזה מסביר למה עם בשדות יכולים לצאת ידי"ח אע"פ שאינם נמצאים בביהכ"נ. ואת"ד המסכתא מתחלת באחד בניסן ר"ה למלכים, ומפרש בגמרא מ"ט מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים מניסן מנינן אף מלכות שלמה. ושם (ח, ב) אמרינן כי חוק לישראל הוא מלמד שישראל נכנסין תחלה לדין, ויליף מלעשות משפט עבדו ומשפש עמו, דמלך וציבור מלך נכנס תחלה. ובזה א"ש דאתקש מלכות שלמה ליצ"מ, דישאל בכלל הם בגדר מלך נגד האומות שהם כציבור, וכן כתב רש"י בויגש ע"פ המדרש בעשו כתיב את כל נפשות ביתו לשון רבים, וביעקב כתיב כל הנפש לבית יעקב, משום דישאל נאחדים כאלו הם גוף אחד. ובזה יש ליתן טעם איך ש"ץ מוציא עם שבשדות, דפיו כפיהם ומחשבתו כמחשבתם, דהם כנפש אחד עם כל אחד מישראל. וראיה לזה שהרי אחד בניסן ר"ה למלכים דאתקש מלכות שלמה ליצ"מ מפני דביצ"מ נעשו ישראל גוי אחד להקב"ה, כמו מלך ובזה נעוץ סוף המסכת לתחלתה].

עיר שאין להם בעל תוקע ורק מקצתם מוכנים להביא ב"ת בתשלום

בשו"ת חוות יאיר (סימן קפו) נשאל על מעשה שהיה בכפר שהיו בו י"ג בעלי בתים, וקבעו חדר יפה לבהכ"נ והתפללו יום יום במנין, ובהגיע ימים הנוראים לא היה להם תוקע להוציאם ידי חובתם, רק בריחוק מקום שש פרסאות היה תוקע מומחה, ומפני שהיה שעת חירום וגייסות לא רצה לבא אליהם רק בשכר עשרים ר"ט ושיתנו המעות לפני נסעו כי ירא שאח"כ יהתלו בו ולא יתנו לו רק כאשר נתנו לו שנה בשנה והוא ששה ר"ט. ועמדו הב"ב הנ"ל למנין ואמרו ששה מהם שיתנו לו מה שביקש שיצאו י"ח ביום הנורא, וז' מהם אמרו כי אינם רוצים לפזר ממון כ"כ, כי עניים הם ואנוסים מבלתי יכולת. עיי"ש שדן באריכות מי הם הצודקים, ומסיק שאין העני מחויב לבזבז אפילו מעט יותר מהראוי.

התנו אם הבעל תוקע להוציא רק מקצתם

ובסוף התשובה דן החו"י על מה שאמרו אלו הששה שאם לא נתרצו חביריהם היו מתנים עם התוקע שלא יצאו בתקיעתו רק הם ולא חביריהם, וכתב החו"י שדבר פשוט הוא שאם מתנים עם התוקע שיכווין שלא יצאו הם בתקיעתו ודאי תנאם קיים, כי המה אינם מחויבים להעמיד תוקע לחביריהם, וגם על התוקע אין חיוב. ואם מכון להוציא דווקא אלו ולא כל השומעים, ודאי לא יצאו. ואם יעבור על התנאי ויכווין להוציא כל השומעים, כל

השומעים לא יצאו, דנקרא התוקע שליח בני ישראל כמו הש"ץ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחתו.

ועי' בשערי תשובה שתמה על החו"י דמה ענין תוקע לשליחות, שהרי אין צריך שיתקע כל אחד בעצמו שנאמר שלוחו כמותו וכאילו תקע בעצמו, רק מצוה עליו לשמוע, ואין חילוק בין אם עשאו שליח לתקוע לו או לא, רק כשמכוין להוציאו, וכמו ש"ץ דדעתיה אכולי עלמא. ואף שלא נעשה שלוחם לתקוע, כיון שהוא מכוין להוציא והם מתכוונים לצאת שפיר יצאו, וא"כ מה איכפת לן במה שהתנו עמו שלא להוציא אלו, ולא שייך בזה ביטול שליחות כלל, ודלאו מתורת שליחות אתינן עלה.

עוד יש לומר שאפילו אם צריך שליחות, הרי אין צריך "מינוי שליחות", א"כ במה התנו. ועוד נראה שלא התנו בעצם השליחות, אלא שהתנו על התשלום שלא יקבל הכסף אם יוציא את אלו שלא שלמו, אבל אין התנאי בעצם התקיעות, ולכן אע"פ שבוודאי לא יקבל תשלום משום שעבר על התנאי, אבל שפיר יצאו ידי"ח הועיל והתכוון להוציאם.

תקיעה או שמיעה

אבל בעיקר מה שנוקט השע"ת שחיוב תקיעת שופר הוא בשמיעה לא בתקיעה אינו כ"כ פשוט וכמו שיתבאר. דהנה נחלקו הראשונים בנוסח ברכת השופר, הרא"ש (ראש השנה ד, י) מביא דברי הראב"ה שמביא מהירושלמי, שהתוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ושהחיינו, ואח"כ תוקעין. וכן הביא בשם בה"ג, דהא דמברכים לשמוע קול שופר, ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה, משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר. ועיי"ש שראייתו היא מהא דמבואר בראש השנה (כז, ב) שאם היה התוקע עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע לא יצא משום ששמע רק קול הברה של תקיעתו. ואם נאמר שהחיוב הוא התקיעה, א"כ למה לא יצא הרי הוא עצמו תקע ומה אכפת לן ששמע קול הברה.

וכן דעת הרמב"ם בהלכות שופר (ג, י) וז"ל ומברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר. ובשו"ת הרמב"ם (פאר הדור סי' נא) נשאל הרמב"ם מה הפרש יש בין "לשמוע קול שופר", ל"על תקיעת שופר". ותי' שאם המצוה היא התקיעה אז היה חייב לתקוע בעצמו, כמו שנוטל בעצמו הלולב, וכן היה התוקע יוצא אפילו אם היה סותם אזניו, אבל אין הדין כן, אלא המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, וכשהוא תוקע הוא יוצא בזה ששומע קול שופר. ועיי"ש שכל שכמו בסוכה המצוה היא הישיבה ולא העשייה, ובלולב המצוה היא הנטילה ולא האיגוד, ה"נ בשופר המצוה היא השמיעה ולא התקיעה. ומשמע שס"ל שהתקיעה אינו אלא הכשר מצוה בעלמא. אבל דעת ר"ת היא שנוסח הברכה היא על תקיעת שופר, וכן דעת הסמ"ג (עשין מב).

תקיעה ושמיעה

וכבר הקשו האחרונים (שו"ת שאגת אריה סי' ו', וספר יום תרועה ר"ה כט, א, וישועות יעקב תקפה, א) על הרמב"ם ודעימיה, מהא דתנן חרש שוטה וקטן פסולים לתקוע, ואם נאמר שהמצוה היא בשמיעת קול שופר למה אינו יוצא, הרי אע"פ שאינם בני מצוה מ"מ הוא שומע קול שופר.

ומכח קושיא זו מסיק בספר יום תרועה (שם), שבמצות שופר יש בו גם משום תקיעה וגם משום שמיעה, וממילא אע"פ שמצד מצות שמיעת קול שופר יוצא ממה ששמע מהחרש שוטה וקטן, אבל מצד חיוב התקיעה אינו יוצא. אלא דהקשה על עצמו שאם נאמר שיש חיוב תקיעה איך יוצא ע"י חבירו, הרי אין אדם יוצא ידי חובת נטילת לולב, ע"י נטילת לולב של חבירו. ותירץ היום תרועה, דכאן דכתיב "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א), משמע שכל ישראל יוצאין בתרועה אחד, וכהאי דדרשינן (בסוכה כז, א) מהא דכתיב כל אזרח בישראל ישב בסוכה, שכל ישראל יושבין בסוכה אחת, ואין צריך סוכה לכל אחד ואחד.

והנה לפי דברי היום תרועה יש לדון דמי שידוע לתקוע בעצמו, שעדיף שיתקע ולא יצא ע"י חבירו, משום דמצוה בו יותר מבשלוחו.

ועיי"ש שהקשה א"כ מי שתקע לתוך הבור, ואח"כ שמע מחרש שוטה וקטן, יהיה יוצא ידי חובתו, שמצד חיוב תקיעה יצא על ידי מה שתקע בעצמו, ומצד חיוב השמיעה יוצא ע"י מה ששמע מהחרש שוטה וקטן. וכתב, שאין

לנו לחדש שיוכל לצאת בשני החלקים התקיעה והשמיעה כל אחד בפנ"ע אלא בעינן שיעשה שני חלקי החיוב בבת אחת.

ויש להביא סמך לדבריו מסידור רש"י (סי' קפג) שכ' שמברכין על התקיעה וגם על השמיעה. וז"ל עומד על רגליו ומברך אקב"ו על תקיעת שופר, לשמוע בקול שופר, הרי לן שיטת אחד מהראשונים שיש שני חלקים במצות שופר התקיעה והשמיעה. (אכן עי' שם בהערות המגיה שיש בזה שינוי נוסחאות).

ובהא דהביא היום תרועה שכל ישראל יוצאין בשופר אחד, עי' בלבוש (או"ח תקפה, ב) שאדרבה מוכיח מזה שמצות תקיעת שופר הוא בשמיעה ולא בתקיעה. וז"ל וקודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר ולא לתקוע, דלאו בתקיעה תליא מילתא אלא בשמיעה, דילפינן בגמרא כל ישראל יוצאין בתקיעה אחת, וזה אי אפשר אלא בשמיעה. ועי' בספר מקראי קודש (סי' טז) שתמה עליו שלא נמצא כזה גמ'. (ועי' בשו"ת הר צבי (או"ח ב, פה) שמפלפל בדברי הלבוש).

"על" או "ל"

ונראה להוכיח כדברי היום תרועה מדברי הר"ן בפסחים (ד, א בדפי הרי"ף). דהנה הר"ן דן שם באריכות בנידון מתי מברכים בלשון "על" כגון על מצות תפילין, ומתי מברכים ב"למ"ד" כגון להדליק נר של חנוכה, ועי"ש שמחלק בין מצוה שאפשר לעשות ע"י שליח, דאז מברכים ב"למ"ד", למצוה שא"א לעשות ע"י שליח, דאז מברכים ב"למ"ד".

והקשה ע"ז, דא"כ מפני מה אנו מברכין במגילה על קריאתה, ותקנוה ב'על' מפני שיכולה הקריאה להתקיים ע"י אחר, ובשופר תקנו הברכה על שמיעתו, ותקנוה בלמ"ד לפי שאי אפשר להתקיים ע"י שליח, נעביד איפכא, שתהא ברכת מגילה על השמיעה ובלמ"ד, וברכת שופר על התקיעה וב'על'. ותי' הר"ן לפי שבמגילה יש פיסוק אותיות שצריך לשמוע אותן, תקנו ברכתה על קריאתה, ללמד שלא בקול בלבד הוא יוצא אלא בשמיעת קריאתה, אבל בשופר אין לשון תקיעה מוכיח פיסוק קולות יותר משמיעה.

והנה אם הר"ן היה סובר שמצות תקיעת שופר הוא השמיעה לא היה קשה לו כלל, למה בשופר תיקנו לברך לשמוע קול שופר, אלא משמע שמצד עצם הדין היה שייך לברך או על תקיעת שופר או לשמוע קול שופר, וא"כ מוכח לכאורה כדברי היום תרועה, שבתקיעת שופר יש מצווה גם בתקיעה וגם בשמיעה. אלא דיש להעיר שאם באמת קיים שני החלקים של המצוה, למה אינו מברך על מצות שופר דהוי נוסח שכולל הכל.

שמיעת השופר כדי להתעורר לתשובה

וכעין זה יש להוכיח מהריטב"א (ראש השנה לד, א) שהק' כנ"ל מאי שנא תקיעת שופר ממקרא מגילה, ועוד הקשה למה ברכת השופר היא בלמ"ד ואינה ב'על', והלא תקיעת שופר אפשר על ידי אחרים, וכמו במקרא מגילה שהיא ב'על' מטעם זה. ותי' הריטב"א דהכא שמיעת השופר היא עיקר המצוה וכוונת התורה, **כדי שיעור אדם לחזור בתשובה וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה**, ואילו תקע ולא שמע לא יצא, ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה, וכיון שהשמיעה אי אפשר לה על ידי אחרים, תקנו בלמ"ד. אבל מקרא מגילה הקריאה עיקר משום פרסומי ניסא, ואפילו קרא ולא שמע ולא הבין יצא, מידי דהוי אנשים ועמי הארץ, וכיון שאפשר על ידי אחרים היא ב'על'. הרי לן באמת היה שייך לברך על התקיעה או על השמיעה.

האם יוצא בנוסח "לתקוע בשופר"

כתוב בשו"ע (או"ח תקפה, ב) קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר, ויברך שהחיינו. וכתב הרמ"א שאין חילוק בין אם יברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, אפילו הכי מברך התקוע שתי ברכות הנזכרות. ועי' במשנ"ב (ס"ק ד) שלא יאמר "לתקוע בשופר" דלאו בתקיעה תליא מילתא אלא בשמיעה, שהרי התקוע ולא שמע קול שופר לא יצא, כמו שנתבאר (סימן תקפ"ז). ובדיעבד אם בירך לתקוע בשופר או על תקיעת שופר או לשמוע בקול שופר יצא.

אמנם הפר"ח כתב שכיון דאסיקנא בפרק התכלת (מנחות מב, ב) דכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה לא מברכין עליה, א"כ הכא נמי כיון דגמר המצוה לא הוי התקיעה אלא השמיעה, לא מברכין "לתקוע" אלא "לשמוע"

דבכלל השמיעה תקיעה ואין בכלל התקיעה שמיעה. **ודבר ברור הוא לפי זה, שאפילו בדיעבד אם בירך "לתקוע" הוה ליה כאלו לא בירך, וצריך לחזור ולברך "לשמוע", שלא כדברי הב"ה וספר שיירי כנסת הגדולה שכתבו שבדיעבד יצא, וליתא.**

ולפי כל הנ"ל יש ראייה מכמה ראשונים שבדיעבד אפשר לברך גם על התקיעה. אבל לפי הרמב"ם שהתקיעה אינו אלא הכשר מצוה, לכאורה צדקו דברי הפר"ח שאינו יוצא אם מברך "לתקוע קול שופר".

שמיעת "קול שופר" דמצוה

הזכרנו קושיית האחרונים אם נאמר שהמצוה היא השמיעה, מהא דחש"ו פסולים לתקיעת שופר. ועי' בספר ישועות יעקב (או"ח תקפה, א) שרצה לומר שאע"פ שהמצוה היא בשמיעה מ"מ בעינן לשמוע "קול שופר של מצוה", ורק ע"י בר חיובא יש על התקיעה שם של "קול שופר של מצוה", ולכן חרש שוטה וקטן פסולים לתקוע.

ועי"ש שרצה להוכיח דלא צריך שליחות בתקיעת שופר, מהא דסובר רב הונא (ר"ה כט, א) דחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול להוציא אפילו את עצמו, משום דלא אתי צד עבדות ומפיק לצד חירות, ואינם יוצאים אלא ע"י שישמעו מאחרים, ואם איתא דצריך שליחות, הרי הכלל הוא (בנזיר יב, ב ובקדושין כג, א) שכל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי משווי, ואם החציו עבד וחציו בן חורין לא יכולים להוציא עצמן איך הם יכולים למנות התוקע לשליח. אבל אם נאמר שאין כאן שליחות רק שצריך לשמוע מבר חיובא כדי שיהיה עליו שם תקיעה של מצוה ניהא, שאם החציו עבד וחציו בן חורין תוקע לעצמו אינו שומע קול שופר של מצוה, אבל אם שומע מאחרים, שפיר שומע קול שופר של מצוה ולכן יצא ידי חובתו.

מצוות צריכות כוונה

ועי"ש עוד שמסביר מ"ט למ"ד מצוות צריכות כוונה בעינן גם כוונת משמיע, ואם המשמיע לא התכוון לצאת אין השומע יוצא, הרי המצוה היא בשמיעה. וביאר, דכיון שלא התכוון משמיע ליכא כאן קול שופר של מצוה שיכול לצאת בו. וכל דבאמת מן הדין היה למ"ד מצוות א"צ כוונה שאפילו אם אין התוקע מכוון לצאת ידי חובה לעצמו ואינו מכוון להוציא השומעין, מ"מ שפיר יצאו ידי חובתם, שהם שומעים תקיעה של מצוה, ורק למ"ד מצוות צריכות כוונה בעינן כוונת התוקע לצאת בעצמו כדי לאשווי לתקיעתו שם תקיעה של מצוה.

כוונת התוקע להוציא או להשמיע

אך צ"ע בדבריו, דנראה מדברי הישוע"י שאם כוון התוקע לצאת בעצמו יצא גם השומע אפילו לא כיוון להוציא או להשמיע לחבירו, וסגי בזה אפילו למ"ד מצוות צריכות כוונה, אך אין זה דבר פשוט כלל. דהנה הישוע"י קאי שם בדעת רבי זירא דסובר דבעינן כוונה להשמיע או להוציא, וכדאיתא במס' ראש השנה (כח, ב) אמר ליה רבי זירא לשמעיה, איכוון ותקע לי, ומוכיח מזה הגמ' דקסבר משמיע בעי כוונה. ופרש"י ד"ה איכוון ותקע לי - תתכוין לתקוע בשמי, **להוציאני ידי חובתי.** הרי לן שלא די בזה שמכוון למצוה, אלא צריך לכוון להוציא השני. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח תקפט, ה) נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציא, או שנתכוון התוקע להוציא ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע. הרי לן להדיא שצריך הבעל תוקע לכוון להוציא השומע ידי חובתו, ולא די בזה שמכוון לשם מצוה.

[והנה היה אפשר לומר כהרז"ה שם שדינו של רבי זירא אמור לענין **שישמיע** לו קול שופר כל דהוא ולא כתב שצריך להוציא, ועי' בריטב"א (ר"ה כח, ב) שהביא את שני הפירושים בזה אם הכוונה בדברי רבי זירא שצריך שיכוון להשמיע או שיכוון להוציא, וצ"ע בגדרו, אך בישוע"י העתיק דברי הרז"ה דדינו של רבי זירא הוא שיכוון להוציא או שיחובתו וצ"ע].

אבל באמת קשה טובא בעיקר האי דינא דרבי זירא, דאם נאמר שהמצוה היא השמיעה, ורק צריך שיהיה שמיעת קול שופר של מצוה, הרי לכאורה אפ"ל למ"ד מצוות צריכות כוונה די בזה שהתוקע מכוון לשם מצות עצמו, ולמה באמת צריך לכוון להוציא השומע [או להשמיע לו קול שופר] וכמו שכתב בישועות יעקב הנ"ל. ועי' בשו"ת אגרות משה (או"ח ב, עב) שביאר דהמצוה היא שישמע קול שופר של מצוה דוקא, וחידוש רבי זירא שכשלא יכוין להוציא או שיחובתו **אין זה לגביה חשיבות קול שופר של מצוה.** היינו שלא די שהו קול של תקיעת מצוה, אלא קול שופר "שלו", וזה חידוש נפלא ועדיין צ"ע.